

“KÜTAHYA VE YÖRESİ AĞIZLARI” ÜZERİNE

Dr. Bilâl AKTAN *

ÖZET

Bugüne kadar Türkiye’de ve Türkiye dışında, Anadolu ağızları üzerinde pek çok bilimsel inceleme ve araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalarda, halk ağzından pek çok malzeme derlenmiştir. Bu araştırmalar aracılığıyla bölge ağızlarının ses ve şekil bilgisi özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ağız incelemesi çalışmalarından biri de Prof. Dr.Tuncer Gülensoy tarafından yapılan “Kütahya ve Yöresi Ağızları” adlı çalışmadır. Bugün, Kütahya ve yöresi ağızlarında kullanıldıkları hâlde, Gülensoy’un eserinde yer almayan pek çok kelime bulunmaktadır. Onların bir kısmı yabancı dillerden alıntı kelimeler ve bir kısmı Eski Türkçede kullanılan kelimelerdir. Bu kelimelerin unutulmaması, Kütahya ve yöresi ağızlarının daha iyi aydınlatılması için aşağıdaki liste hazırlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Kütahya ağızı, ağız incelemesi, Eski Türkçe kelimeler

Bugüne kadar gerek yurt içinde gerekse yurt dışında, Anadolu ağızları üzerinde çeşitli inceleme ve araştırmalar yapılmıştır. Bu alandaki inceleme ve araştırmalar, pek çok yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından yürütülmüştür¹. Yapılan ağız çalışmalarından biri de Prof. Dr. Tuncer Gülensoy’a

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Sanatları Bölümü.

¹ Bir kısmı doğrudan ağız incelemesi niteliğinde olan, bir kısmı da Türk Halk Edebiyatı ve folklor malzemesi derleme niteliğinde olan çalışmaların toplu kaynakçasını içeren iki önemli çalışma vardır. Bkz.:

a. Erimer, Kayahan, *Anadolu ve Rumeli Ağızları Üzerinde Bir Bibliyografya Denemesi*, TDAY- Belleten 1970 Ankara, s. 211-236.

b. Gülensoy, Tuncer, *Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası*, Ankara 1981, 144 s., MİFAD Yay. 33.

Bu iki kaynakçada topluca sıralanan çalışmaların dışında, ülkemizde daha sonraki tarihlerde, ağız çalışması konusunda şu çalışmaların yayımları da yapılmıştır:

Şağır, Mukim, *Erzincan ve Yöresi Ağızları, İnceleme-Metinler-Sözlük*, TDK Yay., Ankara, 1995, XIII+435 s.; Gülensoy, Tuncer-Buran, Ahmet, *Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler I*, TDK Yay., Ankara, 1994, 239 s.; Erten, Münir, *Diyarbakır Ağızı, İnceleme-Metinler-Sözlük*, TDK Yay., Ankara, 1994, XXII+175 s.; Buran, Ahmet, *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, TDK Yay., Ankara, 1996, XVII+326 s.; Karahan,

ait "Kütahya ve Yöresi Ağızları" adlı çalışmadır². Söz konusu çalışma, 1973-1975 yılları arasında, Kütahya merkez ve o tarihteki sayıları altı olan ilçelere bağlı köylerin 56'sından derlenen, her biri birer buçuk saatlik olmak üzere, toplam 30 adet teyp kasedine kaydedilmiş konuşma metinlerine dayanmaktadır. Bu malzemeye dayanan ağız incelemesi ise "Ses Bilgisi s.19-72", "Şekil Bilgisi s. 73-129", "Metinler s. 135-241" ve "Sözlük s. 243-257" bölümlerini içermektedir. İncelemede, söz dizimine ise yer verilmemiştir.

Gülensoy'un bu çalışması, büyük bir özen ve duyarlılıkla yürütülmüş olup Kütahya ve yöresi ağızlarının ses ve şekil bilgisi özelliklerini gerçekten en iyi yansıtan bir niteliğe sahip bulunmaktadır. Araştırmanın bazı bölümlerindeki çeşitli yöresel özellikler, Anadolu'nun başka bölgelerindeki benzeri ses ve şekil bilgisi özellikleriyle karşılaştırılarak, yer yer karşılaştırmalı yöntem anlayışı bağlamında ele alınmıştır (Gülensoy 1988: XVII).

Leylâ, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, TDK Yay., Ankara, 1996, XVII+204 s.; Buran, Ahmet, *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara, 1997, 244 s.; Eren, Emin, *Zonguldak, Bartın, Karabük İlleri Ağızları*, TDK Yay., Ankara, 1997, 196 s.; Özçelik Sadettin, *Urfa Merkez Ağızı (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, TDK Yay., Ankara, 1997, 269 s.; Kalay, Emin, *Edirne İli Ağızları, İnceleme-Metin*, TDK Yay., Ankara, 1998, XII+268 s.; Gülseren, Cemil, *Malatya İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizin)*, TDK Yay., Ankara, 2000, X+447 s.; Günşen, Ahmet, *Kırşehir ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, TDK Yay., Ankara, 2000, XXIV+506 s.; Demir, Necati, *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara, 2001, 360 s.; Özçelik, Sadettin- Boz, Erdoğan, *Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağızı (Dil İncelemesi, Metinler, Sözlük)*, TDK Yay., Ankara, 2001, X+252 s.

Yayınlanmamış olan çalışmaların bir kısmı da şunlardır:

Muhsin, Kevser Nuri, *Erbil ve Amirli Ağızları*, (İstanbul Üni. Sos Bil Ens.Doktora Tezi), İstanbul, 1987.

Yüksek Lisans çalışmaları: Küçükler, Pâki, *Bingöl Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları*, Fırat Ün., Elazığ, 1988; Güner, Ünal, Kâmile, *Develi Ağızı*, Gazi Ün., Ankara, 1987; Yağcı, İlyas, *Devrez Vadisi Ağızı-Ses ve Şekil Bilgisi*, Gazi Ün., Ankara, 1986; Açıkgöz, Nuray, *Emirdağ Kaçarlı Türkmenleri Ağızı: İnceleme-Metin-Sözlük*, Fırat Ün., Elazığ, 1990; Çebi, İhsan Sabri, *Güney Doğu Bulgaristan Türk Ağızları*, Gazi Ün., Ankara, 1986; Acar, Kenan, İzmit'in Taşköprü, Ova ve Balören Ağızları, Gazi Ün., Ankara, 1988; Şanlı, Cevdet, *Kırklareli İli Merkez İlçe Köyleri Ağızları*, Trakya Ün., Edirne, 1990; Özkan, Fatma, *Osmaniye Tatar Ağızı*, Gazi Ün., Ankara, 1985; Paçacıoğlu, Burhan, *Sivas İlbeyli Ağızı: İnceleme-Metinler-Sözlük*, Gazi Ün., Ankara, 1987; Keleş, İrfan, *Şabanözü Yöresi Ağızı*, Gazi Ün., Ankara, 1986; Pekacar, Çetin, *Türkiye Kumukları Ağızı (Ses ve Şekil Bilgisi)*, Gazi Ün., Ankara, 1986; Akbaş Ali, *Yapalak-Ekinözü Ağızı, Ses ve Şekil Bilgisi*, Hacettepe Ün., 1985; Kiremit, Mehmet, *Yapraklı İlçesi(Çankırı) Ağızı*, Gazi Ün., Ankara, 1986.

² Gülensoy, *Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük)*, TDK Yay., Ankara 1988, XXXII+257 s.

“Bölgeye, XI. yüzyıldan itibaren *Türkmen* ve *Yörük* teşekkülleriyle birlikte en az sekiz *Oğuz* boyu yerleşmiştir. Bundan dolayıdır ki, Kütahya yöresinde *Türkçenin çok eski kelime ve eklerini tespit etmek mümkündür*” (Gülensoy 1988: XVI). Gülensoy’un söz konusu çalışması, yukarıda da belirttiğimiz gibi, sınırlı ölçüde bir metne dayanmaktadır. Dolayısıyla sözlüğün de sınırlı ölçüde kalması kaçınılmaz bir gerçektir. Yöre ağızlarında kullanılıp da Gülensoy’un sözlük kısmında yer veremediği, yöresel olduğumu düşündüğümüz gerek bir kısım alıntı sözcükler, gerekse Eski Türkçeye kadar uzanan bazen aynı, bazen de ufak fonetik değişikliklerle kullanılmakta olan önemli ölçüdeki söz varlığını yakından tanımaktayız.³ Bu önemli söz varlığının bir kısmı, okullaşmanın ve televizyon yayınlarının yaygınlaşması, toplumsal hayatın değişimi gibi etkilerden dolayı, yöre ağızlarındaki kullanımdan düşüp neredeyse yavaş yavaş unutulmaya yüz tutmaktadırlar. Biz de bu amaçla, çoğu, *Divânu Lüğati’t-Türk* ve *Tarama Sözlüğü* gibi sözlüklerde geçmekte olan, aşağıya aldığımız önemli ölçüdeki söz varlığı için bir sözlükçe hazırlamanın yararlı olacağını düşündük. Sözlükçe ye aldığımız. Kelimeleri, özellikle yazı dilinde ve Türkçe Sözlük’te (TS) kullanılmamış olmalarına özen gösterdik. Ancak Türkçe Sözlük’ün, halk ağzında kullanıldığını belirttiği veya değişik fonetiklerle verdiği kelimeleri ise listeye aldık.

Umarız bu çalışmamız, “Kütahya ve Yöresi Ağızları”na bir katkı sağlar.

aPPECiK (< aP[P]aKçık< ap+akçık ?) : bembeyaz

ağ- : erkek hayvan dişisine binmek, aşmak (YTS ağ- ‘yükselmek, çıkmak’)

ağız : yeni doğurmuş ineğin ilk sütü (TES ağız)

a’la- : seçmek, ayıklamak; (meyve için) toplamak (YTS < ayıtle-/ ayırtla-/ ayurtla-)

ananaT : ekin veya ot demetlerini arabaya yüklemeye yarayan üç dört parmaklı, uzun saplı bir alet (TES < Rum. anadut)

añıl : o yüzden, onun için

âşam (< akşam) **Karası** : bir tür hastalık, gece körlük

âşaK : yün eğrilen için alt ucuna takılan, ortası delik ağaç veya kemik parça; diz kapağı kemiği (YTS < ağırşak)

avlâ : çalidan çırpıdan yapılmış bahçe çiti (YTS < avlağı/ avlağı)

baKaceK: her yanı görebilecek yer, gözetleme yeri (YTS baKacaK)

barana : mevsimlik tarım işi için çalışmaya giden işçi grubu (YTS barhana < Far. bār-ḥāne ‘göç eşyası’)

barın : bağır, göğüs

bekiT- : kapatmak, örtmek (EUTS beküd-/ beküt-; DLT beküt-/ bekit- ‘pekitmek, sağlamlaştırmak’)

bele- : bir şeye bulaştırmak, batırmak (DLT belel- ‘bir şeye bulan-’)

beşsiK : beşik

bezme : saç ekmeği, bazlama (YTS < bezdirme; bazlama/ bazlamac/ bazlambac)

³ Kütahya doğup büyüdüğümüz ve on yılı aşkın süreyle görev yaptığımız yerdir.

- bizā** : buzağı (EUTS, YTS < bızağ/ buzağ)
biley_đası : bıçak, keser gibi kesici aletleri bileme taşı (DLT < bileğü 'bileği'; EUTS < bileğü)
bişegen : çabuk pişen, iyi pişen (YTS bişegen)
boğanaK : sağnak yağmur (YTS boğanak/ buğanak)
bōsa- : inek boğa istemek, eşleşme zamanı gelmek (YTS < boğasa-/ boğası-)
b-leK : sığır sineği, eğrice (YTS < büvelek < bügelek)
b-reK : böbrek (YTS < bögrek/ bögrik)
bōce : böcek (YTS bōce < böcük)
bōy : büyükçe, bir tür örümcek (DLT < bōy < bōg)
buley : ola ki, inşallah. Ör: buley gelmesey. (YTS bolay kı/ bolay ki)
burgeşiK : bükülmüş, kıvrılmış; karışmış (YTS < burğışıK/ burkaşıK)
buğ : buğu, buhar (YTS buğ)
cācur : 1. fermuar, 2. şarjör
cerge : derme çatma kulübe, evcik (YTS cerge/ çerge)
cibil : kavgacı, belâlı; geçimsiz
cimi : küçük, ufak
çeKKi : eskiden kadınların peştemal biçiminde sarındıkları, yün dokuma giysi
çepiş : keçinin altı aylıktan bir yaşına kadar olan dişi yavrusu (YTS çepiş/ çebiş; TES çebic/ çebiş/ çepiş)
çetlemiK : çitlembik, menengiç (YTS çatlağuç/ çatlağuç/ çıtlağuç)
çiyin : omuz, omuz başı (YTS çigin/ çigil)
çükündür : pancar (TES, YTS çükündür/ çukundur)
dartın- : örtünmek Ör.: dülbenT dartın-
dayı : güzel, yakışıklı
denK_đur- : çevreye zarar vermemek, sessiz durmak (DLT < tek turmak 'susmak')
desse- : çiftleşme mevsiminde keçi teke istemek (YTS < tekese-)
dığan : küçük yağ tavası (TES < Rum.)
dildeK : kekeme, peltek
dirgen : harmanda buğday saplarını yaymak için kullanılan ağaç veya demir parmaklı çatal (TES < Rum.)
dişe- : testere dişi açmak, keskinleştirmek; (bebek için) diş çıkarmaya başlamak
dişi_ğaleyiK : kadın (ğaleyik < ħalāyık ?)
dizlik : etek yahut fistan altına giyilen şalvar, don (YTS dizlik 'kısa pantolon, potur')
dołama : boyun atkısı, kaşkol
dombey : manda (YTS dombay < tonbay)
doñğuraK : domates
dumā : nezle, ingi, dumağı (YTS < dumagun/ dumagun/ tumağı; DLT < tumağı; tumlığ 'soğuk'; EUTS < tumağı)
duteceK : sıcak tencere, kazan v.b. kapları tutmaya yarayan kalın bez
düñüşü : düğün alayında atlı, yenge kadınlar (YTS düñür 'sıhrı akraba')
dürmele- : dürmek, dürüm yapmak (DLT < türmeklen-)

- dürü** : çapa görevindeki bel, bel küreği (TES dürtü)
- dürge** : tomar, demet
- dürüt-** : asılsız bir şey çıkarmak, uydurmak (YTS düre-/ düri-/ dürü-)
- düvê(r)** : 10- 12 cm çapında, uzun ve kalın direk (YTS < düger)
- düvleK** : olgun kavun (TES, YTS divlek < düglek)
- ebe** : babaanne, annee
- ebef-** : getirmek (< alıp beri getir-, Korkmaz 1956: 103)
- ekdi** : elde beslenen hayvan, (mec.) arsızlık yapıp başkasının peşinden çağrılmadan giden (DLT, TES ekdi)
- elemne** : iplik çilelerini yumak yapmak veya masuraya sarmak için kullanılan ve bir eksen üzerinde dönen çıkırık (TES < Rum. elemge < elemye, TS elemge)
- eme** : meyve fidanlarının dikilmesi için toprağa açılan çukur
- eñ** : bir yere vurulan işaret, belirti, iz
- enceK** : kedi yavrusu
- eñgas/ eñgasdan** : yalancıkdan, aslı olmadan
- enki/ enkini** : onu
- eñne-** : eğip büzmek, eğmek suretiyle belli bir biçimi kazandırmak
- eñseri** : çivi, demir çivi (TES ekser/ enser; YTS egser/ igseri/ yigser)
- ëreK/ egreK** : hayvanların sıcaklarda, öğleden önce, gölgelenmeye başladıkları vakit; eğer vakti
- erniK** : olgunlaşmış, ergin, deşilip patlayacak hâlde olan
- ësi** : ucu yanmış odun (TES egsi/ eksi < kösegi; YTS egsi/ egüsü/ igsi/ eksi)
- ësil-** : azalmak, eksilmek (DLT ësil-; YTS esil-)
- evetle-** : acele etmek (DLT évet 'acele, ivme'; YTS ivetle-/ evetle-)
- evleK** : dönümün dörtte biri, yaklaşık 250 metrekaarelik arazi (TES evlek; TS < Yun. evlek)
- eyin** : sırt, arka (TES < egin; YTS eyin < egin)
- eymen-** : çekinmek, utanmak (DLT)
- faT-** : parçalamak, kırmak (YTS < uvat- 'ufalamak, kırmak, parçalamak')
- fışkırıK** : ağaç filizi, ağacın genç sürgünü
- KaKkaz** : kendini beğenmiş, kibirli
- Kalıñır-** : kalınlaşmak, irileşmek (YTS kalıñır-/ kalıñır-)
- Kañğı-** : atlamak, ileri doğru atlamak
- Qanı kuşaK** : gök kuşağı, ebe kuşağı, alkım
- Qara QulluK** : her işi el emeğiyle, kol gücüyle yapma; çileli çalışma
- QaramıK** : böğürtlen
- QarıK** : domates, biber gibi sebzelerin sıra hâlinde dikildikleri yer, ark (TES karık < kar- 'arkın suyu çoğalmak, taşmak'+ -(ı)k eki)
- Qaşşâ** : hayvanları tımar etmek için kullanılan, çoğu metalden yapılmış bir tür tarak, kaşağı (TES kaşağı < kaşa-/ kaşı- + -gu eki)
- Qavın** : kavun (DLT < kağun)
- Qavırğa** : ortadan ikiye bölünüp kurutulmuş ekmek (DLT < kağırğan 'yağla yoğrulan bir ekmek hamurudur, fırında veya tandırda pişirilir.')

Kavız : başaklarını dolgunlaştırmadan, aşırı sıcaktan tarlada kurumuş arpa, buğday v.b.

Kavram (< kavra-m) : tutam, demet

Kavza- : mâli yönden idare etmek, geçinmek; korumak

geñ : ekilmemiş tarla (DLT)

geri (< ger-i) : kağını üzerinde, saman taşımada kullanılan büyük çul (Çul, gergin durumda bulunduğu için ger- fiilinden türetilmiş olabilir.)

Kıbir : çelimsiz, zayıf

Kındam : çapanın, ağaç kesme özelliğine sahip olan öteki yüzü

Kırā : kırağı (DLT < kırağı)

Kırnap : ince, sağlam kendir ipi

KıynaK : cevizin tam ortadan bölünen yarı veya çeyrek parçası

gicirgen : yakıcı ve kaşındırıcı bir ot, ısırğan

gireği/ gireyi : haftanın pazar günü (TES < Rum. gireyi/ girey)

QobaK : kimya sanayiinde de kullanılan, meşelerde bulunan, bir tür iri meyve

QoñaK : saç aralarında olan kepek (YTS goñaK/ kolaK/ koñraK)

Qossa- (< қоç+sa-) : çiftleşme mevsiminde koyun қоç istemek

QovşaK : gevşek, pörsük (DLT < küwşek/ kewşek; EUTS < қоğşak)

gögem : mor renkli, küçük taneli, bir tür dağ eriği (YTS gögem/ gügem)

gögeri : tarladaki, sebze türü bütün yeşilliğin ortak adı

göT_döşşē (< döşçeği) : yer minderi

göyneK : gömlek (YTS göñlek/ göyneK/ göyüneK)

gözer : buğday, toprak gibi şeylerin elendiği, iri gözlü kalbur, elek (TES < göze- 'buğday, toprak gibi şeyleri kalburdan geçirmek'+ -r eki)

gözüne şeş gel- : gözüne takılmak, gözüne ilişmek

Quzu dişi : dolu, dolu tanesi

güççüK : küçük, küçücük (YTS güççüK/ gücctük)

güneleş- : haset etmek, rekabet etmek (YTS günüleşmek)

Küren : kızılıcak bitkisi ve meyvesi (TES < Rum. kiren)

güzü : dokumacılıkta eriş ipliklerini aralayan tarak (YTS güzü/ küci/ küçü/ küzi)

haney : sofa, evin salonu, hol (TES < Rum. hanay) krş. yāzıK

harım : tarla ve bahçe çevresindeki çit (TES < Ar. harīm)

henK : eğlence, çalıp söyleyip hoşça vakit geçirme

hımhım : fazla konuşmayan, suskun, içe kapanık

hire : sincap

homça : üzüm asması

hopu : kavunun olgunlaşmamış hâli, hışır

horta (horta et-) : senli benli, karşılıklı konuşma; söyleşi (TES < Rum. horata; YTS ħorata/ ħorata)

ılabada : dere kıyılarında, sulak çayırlarda kendiliğinden yetişen ve yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki, evelek (TES Bulg. < löbada)

ısKıran : hamur koparmaya ve teknedden hamur kazımaya yarayan âlet, ıspatula

ilme : ilmik, düğüm (TS ilmik)

ine- : hayvanı iğdiş etmek (YTS ine-/ ene-)

irkil- : toplanmak, birikmek (DLT)

isli : sıcak (DLT < isig 'sıcak')

ispirte : kibrit

işdammeyvē(r)- (< **işten edinmeyiver-**?) : işten saymamak, aldırış etmemek; müdahale etmemek

iy : yün eğirmede kullanılan bir tür alet, iğ (DLT < ig/ ik/ yik; TS iğ)

iye : törpü aleti, eğe (TS eğe)

iyele- : eğelemek, keskinleştirmek (DLT < iyele-)

iylez : hastalıklı; zayıf

kaK : erik, kayısı gibi meyvelerin kurusu (DLT kak)

ķāpız : karpuz

ķaykı : gergin; sert, katı

kekire : ekşi, mayhoş (EUTS kekre 'ilaç olarak kullanılan bitki'; DLT 'develerin yediği acı bir ot')

kelem : lâhana (TES < Far. kalam)

keleP : bükülmüş iplik kangalı, çile

keleter : büyükçe yayvan sepet, küfe (TES < Rum.; YTS keleter/ kelter)

kesim et- : ağız, yüz, göz hareketiyle birini taklit etmek krş. **yañşala-**

kezi (< **kes-i** ?) : bina veya duvarların iç ve dış köşeleri

ķırı ķırı : eşeği çağırmak için söylenen söz (DLT **ķarı ķırı/ ķurh ķırh/ ķurrh ķurrh** 'tay çağırmak için nida')

ķırķlıķ : davar kırkma makası (YTS **ķırķlık/ ķırhlık/ ķırķılık/ ķırhalık**)

ķirkit : dokumacılıkta düğümleri ve atkıları sıkıştıran bir tür tarak (YTS, TES < Rum.)

ķoķķun : kavgacı, belâli, geçimsiz kişi

ķosa : turpan; uzun saplı, bir tür saplı orak (TES < Bulg. kosa)

ķōv : köy

ķumpir : patetes (TES < Bulg. krumpir)

ķūkūm : beceriksiz, hünersiz; tembel

ķūlte : bağlam, tutam, deste (TES **ķūl-** 'bağlamak')

ķūñge : süprüntü, çöp (TES **ķōkü** bilinmiyor.)

ķūr : böğürtlen, kuşburnu gibi dikenli bitkilerin genel adı

ķūsūk : taş, tomruk v.b. kaldırmada kullanılan, uzun, demir çubuk (DS. **ķūsūtū/ ķūsgi/ ķūsge/ ķūsūtū/ ķūski**)

ķūşTūr : marangoz rendesi (TS **ķūstere** < Yun. **ksystra**)

manasır : iki tarla arasında sınır oluşturan ve sürülüp ekilmeyen yer

masır : masura (TS < Yun. **masuri**)

mayıs : koyun ve keçinin bahar aylarındaki yeni gübresi

mēdimen : merdiven (< Far. **nerdubān**)

mısmıl : bıçakla kesilmiş, boğazlanmış; yenebilen, murdar olmayan hayvan eti (TES < Ar. **mısmıl** < **bısmıl** < **bısmillâh**)

mısmilla- : iyice, adamakıllı dövme

mıntan : yaklaşık on litre sıvı alabilen, tahıl ölçme aleti

mühlüz : yoksul, fakir (< Ar. müflis)

mürdüK : taneleri, baklagillerden bezelyeye benzeyen ve hayvan yemi olarak kullanılan bir bitki (YTS mürdük/ mürdümek/ mürdümük)

n'acap (< ne 'aceb) : nasıl, ne şekilde. Ör.: ördan n'acaP gelceK

n'imben : bir soruya karşılık olarak 'ne bileyim ben; bilmem ki...' anlamında söz (DLT neme 'bilmem')

namazlā : seccade (YTS < namazlağı/ namazlağı/ namazlık/ namazlık)

nusKa : muska (< Ar. nuṣṣa)

ōlaK : oğlak, keçi yavrusu (DLT, EUTS < oglak)

ōmaç : un çorbası, bulamaç (YTS omaç < ovmaç < oğmaç)

oñ : (ağaç için) meyvesi bol, meyvesi çok

oñ- : iyileşmek, şifa bulmak; ekonomik yönden durumu iyileşmek, geçim şartları düzelmek (YTS oñ-/ uñ-)

oturaK yeri : oturacak yer, kış (YTS oturaK/ oturaK)

oturmā (< oturmaya) **giT-** : kısa süreli misafirlik için yakın çevredeki komşunun evine gitmek

oturmaKçı : yakın çevreden, komşulardan gelen misafir

ovşala- : okşamak (DLT oḥṣa-)

oKlā : oklava (YTS oKlağı/ oKlağı/ oKlağı/ oKlağı)

ōñ- : sinmek, gizlenmek; saldırı için pusuya yatmak (YTS ōñ- 'intizar etmek, beklemek'; DLT 'delmek')

öreKle- : sıkı sıkıya bağlamak (DLT < örkle-)

öteyin (< öteki gün ?) : birkaç gün önce, yakın geçmişte

ötür- : amel ol-, sürgün ol- (YTS ötür- 'geçirmek')

övendire : koşulu öküzlere dürtmek için kullanılan, ucuna sivri demir çivi çakılmış, uzun değnek (TES < Rum. üvendire; YTS ögendire)

övez : bir tür sivrisinek (TES övez/ övez/ ıvez)

övele- : ufalamak, parçalamak (DLT < öw-/ uv-)

payam : badem (< Far. bādem)

peçal : sakat, kötürüm

pelezi- : telâşla ve heyecanla oraya buraya koşmak

peşTaman : köy korucusu, kır bekçisi (< Far. deştivan < daştubân)

sadala- : faydasız, boş söz söylemek; sayıklamak (DLT < şatula- 'gevezelik etmek')

sağın : sütü sağılır durumda hayvan

saKşaK : yapışkan özellik (*Kapının her yeri saKsaK olmuş gibi*)

sañgadaK : birdenbire, aniden

sañK : ani, birdenbire (Ör.: sañ(g)ölümü gelesice)

se yağı : tereyağı (EUTS, DLT < şağ 'saf, halis'+ yağ; YTS < şağ yağı/ şağ yağ/ sa yağı/ şayyağı)

sele : bir yere yerleştirilmiş, sabit durumda kullanılan, bir tür büyük boy büyük sepet (< Ar. salla, TES, YTS)

sēri- : seğirmek (DLT < savra-/ sewre-)

- sevle** : koşulu öküzlerin boyunduruktan çıkmaması için, boyunlarının iki yanından boyunduruğa geçirilen çubuk (TES < Rum. zelve< zevle; YTS zevle/ zivle)
- seyis** : bir yaşındaki erkek keçi
- sıKılaT** : (hava için) sıkıcı, bunaltıcı
- sındı** : makas (DLT sındı; YTS sındı/ şındı)
- sıñğılđa-** : sarsılmak, sallanmak, yerinden oynamak
- sıyp-/ sıypın-** : kaymak; kayarak, sürtünerek inmek
- sıyırdım** : halı dokumasında, ilmik ve ardından argaç ile yapılan bir adet dokuma sırası
- sıyırTmaç** : ucu ilmekli düğüm (YTS seyirtmeç)
- sirken** : yabânî ispanak, yabânî pazı, iştir (TES sirken/ sirgen)
- soluğan** : sık sık soluyan, nefes darlığı olan (YTS)
- sovul-** : şişkin iken havası azalmak, büzüşmek (EUTS sogul- ‘suyunu çekmek, kurumak’)
- soymantı** : sopa, değnek (YTS soymantı)
- söñge** : fırının közünü, külünü süpürmeye yarayan, yaklaşık 2 m. uzunluğunda, ucu paçavralı sıruk (TES < Rum. söngi; EUTS söñgi/ söñgi/ söñgi ‘süngü’)
- sövel-** : sivrilme, sipsivri meydana durmak, domalmak (YTS sövel- < sögel-)
- suya Kuyun-** : yıkan-, banyo etmek
- sümdük** : ondan bundan bir şeyler bekleyen, arsız, tufeyli (YTS sümdük/ sümsük; TS sümsük)
- sümler** : kırmızımtırak, küçük taneli, sert buğday (TES, kökü bilinmiyor.)
- süsKen** : (hayvan için) boynuzlayan, boynuzla vuran (TES süsken/ süseken/ sürseken/ sürsek)
- süyüm** : iplik teli (TES süyüm)
- şaşTımaşı** : patetes, domates ve patlıcandan yapılan bir cins yemek; türlü
- talaz_evi** : kasırga, hortum (TES Rum. talaz < talas ‘kasırga, fırtına’)
- teltik** : yanlış, hata
- temin** : demin, biraz önce (DLT témin)
- tēsik (< ters+lik)** : hayvan gübresi biriktirilen, yığılan yer
- tezzin** : özellikle sürüden ayrılmış veya sahibinden ayrı düşmüş, kaybolmuş hayvan için kullanılır. (EUTS tezzin ‘kaçak, firar’)
- tırkaz** : kapı arkasına sürülen ağaç, kapı sürgüsü (YTS)
- tırkazla-** : tırkazla kapıyı sürgülemek (YTS)
- tiñilde-** : yıkılacak, düşecek gibi sallanmak
- tirki** : doldurup su almada kullanılan, tas işlevi gören, ağaçtan oyma su kabı (TES tirki)
- torP** : kuytu, çukur yerleri dolduran kar yığını
- töz** : asil, temel, kök (EUTS töz) Ör. Çocuğun kulak tözüne vurdu.
- tunuK** : sönük, donuk renkli (YTS tunuK ‘keder, kederli’; DLT tun- ‘kapanmak, tıkanmak; bulutlanmak’)
- tura** : balkon
- tutaç** : sıcak tencere sapından tutmaya yarayan ve kumaş parçasından tutacak
- TuTmaç** : sütlü erişte çobası (YTS tutmaç)

tüñgü- : sıçramak, atlamak (YTS tüğ-/ düğ- 'fırlayıp yukarı doğru çıkmak, yukarı doğru fırlamak)

uğumsuz : aç gözülü

urba : giysi, takım elbise (TES İt. < roba)

usuturuP(lu) : ustalıklı, derli toplu (TES usturup/ usuturplu < Ar. üslûp/ üslûplu)

uvra : yufka açılırken hamurun tahtaya yapışmaması için kullanılan un (TES < uğra; YTS uvra/ urva, kökü bilinmiyor.)

ülü : pay, hisse (DLT < ülüğ/ ülük, ülüş; EUTS < ülgü, ülüş)

ünne- : seslenmek, çağırmak (DLT ünde-; YTS ünle-/ ünne-/ ünde-; EUTS ünte-)

ür- : 1. üfleyerek şişirmek (EUTS, YTS ür- < üvür- < üfür-), 2. köpek havlamak

ürgele- : sallamak, ırgalamak

yalabıK : şimşek (YTS yalabık/ yalabuK 'parlak')

yalama : güneşten ya da soğuktan dudakta beliren yara, dudak yarığı (YTS)

yalıñ : alev, ateş (DLT, EUTS yalın)

yalıñ çafP- : aşırı ölçüde yakıcı sığağa maruz kalmak

yamız : yamuk, yumru

yanı Kara : bir tür sığır hastalığı, kara kabarcık, şarbon (YTS yanı kara)

yañşala- : ağız, yüz, göz hareketleriyle birini taklit etmek; alay etmek (YTS yañsıla- 'taklit etmek'; DLT yañşak 'geveze'; EUTS yañşak 'yanlış') krş.

kesim etmek

yarın : kürek kemiği, çığın kemiği

yarsı- : bir iş yapmağa yeltenmek, hevesli olmak

yasıl- (< yas-[s]ıl-) : düzleşmek, yassılaştırmak; (mec.) yatışmak, inatçılıktan vaz geçmek

yasTıgeç : hamur tahtası (DLT yaşgaç/ yası yığaç; YTS < yaşıdağaç/ yaşıdağaç/ yastıığaç)

yaykala- : çalkalamak, yıkamak (DLT)

yaykan- : yıkanmak (YTS yaykan-/ yayhan-)

yaynıKTır- : gözünü korkutup terk ettirmek, ürkütme, tedirgin etmek

yāziK (< yaz 'yaz mevsimi'+lık) : sofa, evin salonu, hol krş. haney

yelmeşik : yapışkan (YTS yelmeşik/ yelimşik)

yencele- : çuval, torba gibi şeyleri sallayarak içindekileri sıkıştırmak (DLT < yinçgele- 'inceltilemek'; YTS yencil-/ yancıl- 'ezilip yapışmak, yassılaştırmak')

yeyni : hafif, ağır olmayan (YTS yeyni/ yiyni, DLT yenig/ yénik)

yeynil- : hafiflemek (YTS yeyni-/ yeynil-)

yıldam : (hayvan için) yılda bir, her yıl bir kez doğum yapan

yımırta : yumurta (DLT < yumurtğa)

yirgen- : iğrenmek, tiksilmek (DLT yigren-)

yuka : 1. yufka; 2. ince, zayıf, narin (DLT yupka > yuwka/ yuwğa/ yufka/ yuğa)

yüKlü : gebe, hamile (YTS yüklü/ yüklü)

yülü- : tıraş etmek (DLT yülü-)

ÇEVİRİYAZI (TRANSKRİPSİYON) İŞARETLERİ

a	normal a
ā	uzun a
b	normal b
P	patlamasını kaybetmiş olduğu için b'ye yakın duyulan p
c	normal c
ç	normal ç
d	normal d
T	patlamasını kaybetmiş olduğu için d'ye yakın duyulan T
e	normal e
e	normalden geniş e
ē	uzun e
f	normal f
g	ön damak g'si
ğ	art damak g'si
Ğ	patlamasını kaybetmiş art damak ...'si
K	patlamasını kaybetmiş ön damak k'si
h	normal h
ğ	tonsuz art damak sızıcısı (h'si)
ı	normal ı
i	normal i
µ	uzun i
k	normal ön damak k'si
ķ	art damak k'si
l	normal l
l	gevşek l
m	normal m
n	normal n
ñ	geniz (genzel) n'si
o	normal o
ō	uzun o
ö	normal ö
ø	normalden geniş ö
-	uzun ö
p	normal p
r	normal r
r	gevşek r
s	normal s
ş	kalın sıradan s (Alıntı yapılan kaynaklar için geçerli)
ş	normal ş
t	normal t
ţ	kalın sıradan t (Alıntı yapılan kaynaklar için geçerli)
u	normal u
ü	normal ü
v	normal v

y	normal y
z	normal z
◡	ulama (liaison) işareti

KISALTMALAR

Ar.	Arapça
Bulg.	Bulgarca
DLT	Divânu Lügati't-Türk Dizini (1972), Ankara: TDK Yay.
Erm.	Ermenice
EUTS	Ahmet Caferoğlu (1968), Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, İstanbul: TDK Yay.
Far.	Farsça
İt.	İtalyanca
Rum.	Rumca
TES	Hasan Eren (1999), Türkçenin Etimolojik Sözlüğü, Ankara: Bizim Büro.
TS	Türkçe Sözlük (1998), Ankara: TDK Yay.
YTS	Yeni Tarama Sözlüğü (1983), Ankara: TDK Yay.
Yun.	Yunanca

KAYNAKÇA

- Erimer, Kayahan** (1970), Anadolu ve Rumeli Ağızları Üzerinde Bir Bibliyografya Denemesi, Ankara: TDAY- Belleten 1970.
- Gülensoy, Tuncer** (1981), Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası, Ankara , MİFAD Yay. 33.
- Gülensoy, Tuncer** (1988), Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme- Metinler-Sözlük), Ankara : TDK Yay.
- Karabacak, Esra** (1991), Türk Üniversitelerinde Yapılan Türk Dili Tezleri Bibliyografyası (1982-1991), İstanbul, Boğaziçi Üni. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl., sayı: 1
- Gürses, Reşide** (2002), Türk Dil Kurumunda Yapılan Ağız Çalışmalarına Genel Bir Bakış, Türk Dili 607: 175-188.
- Korkmaz, Zeynep** (1956), Güney-Batı Anadolu Ağızları, Ankara , AÜDTCF Yay.

ABSTRACT

Till now, many scientific investigations and searches were made about dialects of Anatolia in Turkey and abroad. On these searches a lot of documents from folk dialect had been collected. By the way, phonetical and morphological features of these folk dialect were tried to determine. One of the dialectic investigations is work, called "Dialects of Kütahya and It's Regions" which was made from Prof. Dr. Tuncer Gülensoy. Today, although they are used in dialects of Kütahya and it's regions, there are many words which couldnt be find in Gülensoys's work. Some of those words were from foreign languages and some of them had been used in Old Turkish. The list below was prepared for not to be forgotten those words and to be clarified features of Kütahya and it's regional folk dialects.

